

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ПОЗИЦІЇ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗРІЗ РОЗВИТКУ

Олександр Бутнік-Сіверський,
головний науковий співробітник економіко-правового
відділу НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
доктор економічних наук, професор, академік АТН
України та академік УАН

Узагальнюються теоретичні питання формування національної безпеки України з позиції загальних наукових підходів, економічної безпеки, інноваційної безпеки й інтелектуальної безпеки. Обґрунтовуються теоретичні та методологічні аспекти формування національної безпеки, що повинна спиратися на інноваційно-інтелектуальну сферу діяльності та розвивати теорію побудови й функціонування системи національної безпеки з огляду прав інтелектуальної власності як складової загальної наукової теорії та методології національної безпеки України. Такий підхід концептуально відмінний від самостійної теорії інтелектуальної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, інтелектуальна безпека, принципи формування, права інтелектуальної власності

Постановка проблеми. Національній безпеці як предмету дослідження відведено належне місце в наукових дослідженнях багатьох науковців. Так, І. Ревак зауважує [1], що, аналізуючи складові елементи національної безпеки практично всі дослідники виділяють класичні її підвиди: політичну, економічну, воєнну, екологічну, гуманітарну, демографічну, інформаційну [2, 12]; економічну, політичну, соціальну, воєнну, екологічну, епідемічну, технологічну, інформаційну [3, 55–56]; економічну, демографічну, екологічну, продовольчу, військову, ресурсну, прісноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну, інформаційну, науково-інтелектуальну [4]. Лише деякі автори акцентують увагу на одній з найважливіших, на думку І. Ревак, складовій — *інтелектуальній* [5, 156; 6]. Виділення підвиду «інтелектуальна

безпека» в самостійний напрям дослідження домінує в публікаціях науковців, що, на наш погляд, звужує та спрощує проблему, обмежуючи її перспективу та поле наукового пошуку до суто технократичного, зводячи лише до захисту прав інтелектуальної власності на підприємстві чи в регіоні.

Так, щодо інтелектуальної безпеки, І. Ревак справедливо зазначає [1], що безперечно, інтелектуальна безпека, з одного боку, здатна надто швидко підвищити рівень забезпечення екосистейту (наука, яка вивчає теоретико-методологічні засади забезпечення економічної безпеки держави) через впровадження винаходів, застосування новітніх технологій тощо, а з другого, — надто витратна для держави, що утримує значну кількість спеціалістів, які після одержання дипломів можуть залишити рідні терени та працювати на економіку інших країн.

Національна безпека з діалектичного погляду у класичному підході спирається на відповідну наукову теорію та методологію. На нашу думку, національна безпека України не може обмежуватися питаннями, що охоплює інтелектуальна безпека, а в цьому напрямі має спиратися на інноваційно-інтелектуальну сферу діяльності та розвивати теорію побудови і принципи функціонування системи національної безпеки з позицій прав інтелектуальної власності як складової загальної наукової теорії та методології національної безпеки України. У цьому сенсі такий підхід концептуально відмінний від самостійно відокремленої теорії інтелектуальної безпеки, що сьогодні актуалізується. **Метою цього дослідження** стало обґрунтування теоретичних і методологічних принципів формування національної безпеки України з позицій прав інтелектуальної власності з урахуванням узагальнення наукових поглядів і підходів до розв'язання зазначеної проблеми.

Саме побудова та функціонування системи національної безпеки України з позицій прав інтелектуальної власності відтворює інноваційно-інтелектуальну сферу діяльності в системі національної безпеки України, що, на нашу думку, поглиблює наукові дослідження та підвищує роль системи національної безпеки в галузі суспільних інтересів.

Теорія побудови та функціонування системи національної безпеки з позицій прав інтелектуальної власності ще перебуває на стадії становлення та пошуку; низка ряд проблемних питань розглядаються фрагментарно, їх зводять до юридичних проблем, до правової охорони та захисту майнових прав інтелектуальної власності, а деякі питання опинились у полі постійних наукових дискусій, адже ще не сформовано цілісний науковий підхід до розв'язання зазначеної проблеми.

Аналіз досліджень і публікацій, присвячених проблемі. Теорія та методологія національної безпеки інтенсивно розвивається за різними напрямками, зокрема такими: національні інтереси та стратегічні перспективи; фундаментальні засади державної незалежності; формування системи національної безпеки України, її глобальний вимір і еволюція загроз; трансформації військової політики в контексті нової парадигми безпеки ХХІ ст.; політика національної безпеки в гуманітарній сфері та її забезпечення; формування української національної ідентичності; людський розвиток в Україні та регіональний вимір її розвитку [7]; економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій і антикризового регулювання [8] та ін.

Теоретичні, методологічні та практичні питання національної безпеки опинились у полі досліджень багатьох науковців, таких як Г. Андрощук, В. Білоус, О. Власюк, В. Горбулін, О. Данильян, О. Дьобань, А. Жарінова, А. Качинський, С. Мосов, В. Мунтян, Н. Нижник, М. Панов, Г. Ситник та ін. Проблеми забезпечення економічної безпеки та її структури як самостійний напрям досліджень розглядають такі науковці, як І. Бінько, В. Геець, М. Єрмошенко, М. Кизим, О. Пабат, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пирожков, О. Резнік, Т. Сак, В. Шлемко та ін.

Звернемо увагу на те, що в історичному зрізі в українській науковій літературі поняття «економічна безпека» вперше вжито в 1994 р. Г. Пастернак-Таранушенко. На його думку, *економічна безпека* — складова національної безпеки. Це наймолодша з наук про безпеку держави, що зародилася на підґрунті необхідності забезпечення державності з використанням відповідних заходів і засобів, які покликані надати стабільність стану держави, попри економічний тиск, який чиниться ззовні чи зсередени [4, 23]. Здійснюючи порівняльний аналіз визначень сутності економічної безпеки

ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

України, О. Резнік дійшов висновку, що «економічна безпека держави — це основна складова національної безпеки, яка сприяє захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки, основним критерієм якої є здатність економіки країни стримувати внутрішні та зовнішні загрози» [9, 233]. Також, О. Резнік акцентує увагу на тому, що при розгляді основних структурних складових елементів економічної безпеки В. Геєць, М. Кизим та інші дослідники до них відносять енергетичну, фінансову, соціальну, інноваційно-технологічну, продовольчу, зовнішньоекономічну, демографічну й екологічну безпеку [9, 234]. Як бачимо, окремо виділяється **інноваційно-технологічний елемент** у структурі економічної безпеки, що став підґрунтям для появи *інноваційної безпеки* як окремого елемента, тому що, на думку О. Гордуновського, інвестиції не обов'язково спрямовують на інноваційні цілі чи в галузі з високою часткою доданої вартості. О. Гордуновський у своїй статті *інноваційну безпеку* розглядає як «досягнення стану високотехнологічного, стабільного, економічно ефективного забезпечення інноваціями економіки і соціальної сфери країни, а також створення умов для модернізації галузей виробництва, формування і реалізації політики стабільного соціально-економічного розвитку країни» [10, 24]. За справедливою оцінкою О. Пабата, «економічна безпека та зростання економіки держави безпосередньо пов'язані з розвитком інноваційної діяльності. Інновації стають найбільш значущим продуктом національної економіки та сприяють формуванню економічної безпеки держави, оскільки якісні технологічні зміни — один з ключів до гарантування економічного зростання» [11, 42]. Потрібно зазначити, що інноваційна безпека стала підґрунтям для появи *інтелектуальної безпеки*, до структури якої науковці відносять такі елементи, як інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інтелек-

туальна власність, інформаційний ресурс, захист економічної безпеки. Інтелектуалізація економіки, справедливо зазначає О. Луцків, передбачає насамперед процес створення нової інформації — знань, які мають індивідуальний характер, а також втілення нової інформації в конкретних продуктах і процесі тиражування продукту, що містить нову інформацію, а це в результаті зумовлює розвиток конкурентоспроможних виробництв [12, 98]. Як бачимо, інтелектуальна безпека спирається на інтелектуалізацію економіки, водночас О. Луцків відносить інтелектуалізацію до процесу створення нової інформації, що, на нашу думку, обмежує сприйняття особливої природи інтелектуальної безпеки за її змістом в умовах інноваційно-інтелектуальної сфери діяльності. У цьому напрямі інші науковці розглядають прикладні проблеми інтелектуальної безпеки: формування інформаційної безпеки; фінансової безпеки та фінансової стійкості банків; окремо низку питань інтелектуальної безпеки; теоретико-прикладні засади механізму забезпечення інтелектуальної безпеки на підприємстві та ін. Предметно інтелектуальну безпеку почали розглядати з позиції економічної безпеки підприємств або регіонів [13; 14].

Сьогодні в умовах агресивних дій керівництва Російської Федерації проти держави Україна, що посягаючи на її незалежність, особливо значення набувають дослідження інтелектуальної безпеки в оборонно-промисловому комплексі України [15–17], яка має відповідні особливості щодо теорії та методології, а також це не може не впливати на розвиток теорії побудови та принципів функціонування системи національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування системи національної безпеки України лежить у полі національних інтересів держави, до яких віднесено держав-

ний суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність державного кордону, недопущення втручання у внутрішні справи України тощо. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» [18], «**національна безпека** — це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам». Як бачимо, визначення «*національна безпека*» стисло узагальнює різні напрями політичної, економічної, військової, соціально-культурної та інших сфер діяльності, що пов'яза-

ні з національними інтересами держави та захистом її суверенітету та територіальної цілісності.

Поглибленого пошуку потребують розробки теорії побудови та визначення принципів функціонування системи національної безпеки з позиції майнових прав інтелектуальної власності. Розробка такої теорії та методології перебуває ще на початковому етапі. При цьому необхідно зважати на національні інтереси та цінності й державну політику.

Сьогодні, зазначають у своїй статті С. Мосов та А. Жарінова, потрібно до сукупності різних видів національної безпеки ввести *інтелектуальну безпеку*, що зумовлено низкою причин. По-перше, інтелектуальна безпека забезпечує науковий супровід і реалізацію всіх інших видів національної безпеки. По-друге, ситуація, що сьогодні склалася в Україні, дає підстави говорити про проблему інтелектуальної безпеки як про найважливішу державну, економічну, політичну та соціальну проблему. По-третє, за своїми наслідками інтелектуальна криза може виявитися більш небезпечною, ніж, наприклад, політична або економічна чи інформаційна, а її подолання може розтягнутися на десятиріччя, а може й більше. По-четверте, багатоаспектність, складність, масштабність та глибина проблеми розвитку і збереження українського інтелекту виводить забезпечення інтелектуальної безпеки нашої країни (разом з екологічними та техногенними проблемами!) на рівень найактуальніших проблем сучасності, особливо в умовах жорсткої конкуренції в межах СОТ. Продовжуючи аналіз, зазначені автори й інші науковці акцентують увагу на тому, що в деяких зарубіжних джерелах інтелектуальна безпека розглядається як захист продуктів розумової діяльності. В інших джерелах між інтелектуальною безпекою та інтелектуальною власністю ставлять знак рівності. Ще в

інших — поняття інтелектуальної безпеки охоплює не тільки захищеність продуктів розумової праці, але й раціональне використання, відтворення та підвищення якості розумової здатності людей, що визначають їхню діяльність [19, 20].

На думку С. Мосова та А. Жарінової, *інтелектуальна безпека* — це складова національної безпеки держави, в рамках якої створюється такий стан внутрішніх і зовнішніх умов діяльності будь-якого суб'єкта господарювання чи особистості, який дозволяє нейтралізувати або виключити можливість втрати об'єктів інтелектуальної власності, інформації про них та їхніх носіїв, а також витік інформації про створення, користування та зберігання об'єктів інтелектуальної власності [19]. Тобто тут стверджується, що *інтелектуальна безпека* — це складова національної безпеки держави, котру слід розглядати, вважають зазначені автори, багатопредметно. По-перше, вона має розглядатись як одна з підсистем системи національної безпеки України. По-друге, система інтелектуальної безпеки має існувати власне як система зі складною ієрархічною структурою. По-третє, система інтелектуальної безпеки має створювати та забезпечувати такий стан внутрішніх і зовнішніх умов діяльності будь-якого суб'єкта господарювання чи особистості, котрий дозволяв би нейтралізувати чи унеможливити втрати об'єктів інтелектуальної власності, інформації про них та їх носіїв, а також витік інформації про створення, користування та зберігання об'єктів інтелектуальної власності [19].

Під інтелектуальною безпекою, І. Ревак розуміє [1] стан захищеності усіх продуктів інтелектуальної праці. Це передусім продукти інтелектуальної власності, програми, патенти, технології, ліцензії, інформаційні системи тощо, або іншими словами — усе те, що забезпечує прогрес у відтворенні й захисті інтелектуального потенціалу. Безумовно, зазначає автор, успішний

захист інтелектуальної власності можливий лише за умови чітко відрегульованого та дієвого правового поля. Власник інтелектуального ресурсу не може реально контролювати та захищати свої права, оскільки вітчизняна законодавча база є надто «розмитою», що, без сумніву, зараховує інтелектуальну безпеку до категорії невід'ємної складової національної безпеки держави. Такої думки дотримується у своїй статті О. Марченко [13], який до складових інтелектуальної безпеки відносить: безпеку інтелектуальних трудових ресурсів як носіїв знань; безпеку нематеріальних активів як об'єктів права інтелектуальної власності фірми; безпеку інтелектуального капіталу як стан захищеності інвестицій фірми у знаннєві ресурси; безпеку руху знань в організації, що охоплює створення, залучення, розповсюдження (дифузії), опанування знань, перетворення, обмін, збереження, використання знань як їх об'єктивізацію у продукції та послугах фірми; кібербезпеку — захищеність інформаційно-комунікаційних технологій.

Сутність *інтелектуальної безпеки держави*, зауважують Г. Швець та В. Мальцева, найширше розкривається у правовому, інформаційно-аналітичному, організаційному, інституційному, фінансовому та соціальному аспектах [20, 103]. Утім І. Ревак вважає, що інтелектуальна складова системи національної безпеки визначається сукупністю соціокультурних, духовних, морально-психологічних, економічних, демографічних, екологічних та інших факторів, які справляють відповідний вплив на інтелект нації та кожного громадянина, формуючи певний світогляд, індивідуальну й суспільну культуру поведінки [1]. Тобто стверджується, що інтелектуальна складова системи національної безпеки визначається як чинять факторів, які здійснюють відповідний вплив на інтелект нації. І далі, зазначає автор, інтелектуальна безпека — це такий стан національної

безпеки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз та здатний задовольняти потреби всіх суб'єктів: особи, сім'ї, суспільства та держави [1]. На нашу думку, такий підхід до проблеми інтелектуальної безпеки більше розвиває її, а тому живить більш непродуктивних дискусій.

Натомість І. Маркіна та М. Московченко вважають, що визначення інтелектуальної безпеки не є універсальним і потребує уточнення. Актуальність цього питання зумовлює доцільність формування науково-обґрунтованого теоретичного пояснення категорії «інтелектуальна безпека». Якщо розглядати сутнісний бік інтелектуальної безпеки, то варто зазначити, що це поняття містить такі елементи, як інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність [21], що на думку Ю. Якубівської, не є достатньо обґрунтованим [22].

Зважаючи на викладене, розглянемо з позиції автора цієї статті принципи формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності як на загальному рівні так і, зокрема, на рівні підприємств, що сприятиме їх дієздатності й ефективності.

Із загального огляду [23], на нашу думку, спочатку виведемо *принцип побудови національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності*. Під цим принципом ми розуміємо формування такої сучасної системи, котра має базуватися на сукупності вже наявних і спеціально створюваних органів, державних та недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними із забезпечення національних інтересів особи за різних умов управління системою забезпечення національної безпеки через її ефективне функціонування. Функціонування системи забезпечення на-

ціональної безпеки України зумовлене сутнісними характеристиками національних інтересів і цілей України, що визначаються її регіональним статусом, історичними традиціями державотворення й толерантності.

На думку І. Маркіної та М. Московченко, котрі досліджували інтелектуальну безпеку в масштабах підприємства, забезпечення інтелектуальної безпеки підприємства — це система організаційних і правових заходів впливу, спрямованих на своєчасне виявлення, нейтралізацію та ліквідацію загроз інтелектуальній безпеці підприємства [21].

Відповідно до умов функціонування системи забезпечення національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності, сформуємо *структурно-функціональні принципи* цієї системи, які спираються на загальні підходи та охоплюють:

- 1) процес інноваційного забезпечення національної безпеки, що має просторові та часові обмеження;
- 2) складові системи, які мають враховувати вхідні дані динаміки змін, за якими здійснюється моніторинг взаємодії з навколишнім інноваційним середовищем, прямий і зворотній зв'язки з контрагентами ринку інновацій, що дозволяє врахувати вплив як один на одного, так і на всю систему шляхом побудови системи різних індикаторів інноваційного стану, науково-технологічної та інноваційної безпеки України;
- 3) зв'язок між елементами національної безпеки з використанням майнових прав інтелектуальної власності та зовнішнім інноваційним середовищем;
- 4) наявність суб'єктів управління національною безпекою, зокрема управління забезпечення прав інтелектуальної власності;
- 5) наявність комплексу методів управління системою національної безпеки в інтересах захисту прав інтелектуальної власності;

6) наявність засобів управління інтелектуальним потенціалом та інтелектуальним капіталом.

З позиції І. Маркиної та М. Московченко, забезпечення інтелектуальної безпеки на підприємстві є необхідною умовою його подальшого ефективного функціонування. Це пояснюється такими причинами: високою конкуренцією серед підприємств; необхідністю постійного вдосконалення технологій і процесів на підприємстві; появою інформаційно-обчислювального та телекомунікаційного обладнання, що вимагає особливого захисту; необхідністю використання підприємствами найновітніших інформаційних технологій; неможливістю стабільної діяльності підприємства без забезпечення належного рівня інтелектуальної безпеки [21].

Отже, на наш погляд, необхідно виділити *принцип формування стратегії національної безпеки України з урахуванням інтелектуальної власності* як складний і багатоетапний процес, який поєднує формування стратегії підтримки економічної, науково-технологічної та інвестиційної безпеки держави й управління забезпечення прав інтелектуальної власності з метою її як найповнішої й успішної реалізації в контексті місії держави, підприємств та організацій в умовах невизначеності й мінливого зовнішнього середовища.

Стратегія національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності охоплює та спирається на загальні *принципи процесу стратегічного управління* економічною, науково-технологічною та інвестиційною безпекою з урахуванням створення й впровадження в господарський обіг об'єктів права інтелектуальної власності (ОПВ), які включають, за аналогією процесу стратегічного управління економічною безпекою на підприємстві [24], такі складові:

1) здійснення стратегічного аналізу, що передбачає виявлення наявних і прогнозування потенційних загроз економічній, науково-

техно-логічній та інвестиційній безпеці;

2) організацію стратегічного планування створення, розробки та впровадження ОПВ, що передбачає вивчення й розробку системи заходів, спрямованих на уникнення чи ліквідацію впливу інтелектуальних загроз і кризових явищ, а також аналіз результативності обраних заходів охорони прав інтелектуальної власності;

3) ресурсне забезпечення, що передбачає пошук і залучення необхідних економічних, фінансових та інтелектуальних ресурсів для втілення запланованих інвестиційно-інноваційних заходів;

4) інвестиційно-інноваційне бюджетування, що передбачає технологію бізнес-планування, обліку, контролю й аналізу фінансових, інформаційних і матеріальних потоків, а також отриманих інноваційних результатів за результатами комерціалізації майнових прав інтелектуальної власності;

5) контролінг інноваційно-інтелектуальної ефективності, що передбачає моніторинг інноваційної фінансово-економічної діяльності та систематичне надання керівництву інформації необхідної для прийняття своєчасних тактичних і стратегічних управлінських рішень;

6) оперативне управління інноваційно-інтелектуальною діяльністю, що передбачає провадження визначеної політики економічної, науково-технологічної та інвестиційної безпеки;

7) управління інноваційно-інтелектуальними ризиками, що передбачає використання сукупності інструментів, методів, форм і засобів взаємодії суб'єктів управління ризиками з метою розробки та реалізації управлінських рішень, спрямованих на запобігання ризикам від інвестиційно-інноваційної діяльності, комерціалізації майнових прав інтелекту-

альної власності, зменшення та подолання наслідків їхнього впливу.

Такі принципи обґрунтовуються розумінням того, що ОПІВ набувають ознак системоутворюваних каталізаторів економічної безпеки держави, тому що безпосередньо впливають на стан не лише науково-технологічної складової, а й на інші складові — виробничі, зовнішньоекономічні, інвестиційні та оборонно-промислові, що підтверджується важливістю ознаки системоутворення як цілісних складових елементів (кількісний аспект), так і перетворення наявних систем під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників (якісний аспект).

Принципи створення та впровадження в господарський обіг ОПІВ (в економічному та оборонно-промисловому середовищі) безпосередньо пов'язані зі станом економічної, науково-технологічної та інвестиційної безпеки держави, адже:

- ОПІВ як результат науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), винахідницької та творчої діяльності, стають підґрунтям інноваційної діяльності підприємств, фірм, корпорацій, підприємств і організацій оборонно-промислового комплексу України;
- використання ОПІВ за призначенням у сфері господарського обігу, забезпечують економічний, науково-технічний і соціальний ефект різних рівнів, що безпосередньо впливає на зростання національної безпеки;
- створення та впровадження ОПІВ сприяє розвитку сфери НДДКР і формуванню ринку інновацій та ОПІВ, що зумовлює взаємовплив складових науково-технологічної, інвестиційної та оборонно-промислової безпеки держави;
- формування й розвиток системи національної безпеки України унеможливує досягнення прогресу за межами створення та впровадження ОПІВ у державній, ви-

робничий і зовнішньоекономічній сфері інноваційно-інтелектуальної діяльності, зокрема в оборонно-промисловому комплексі, для чого потрібно застосовувати оціночні показники наукомісткості промислового виробництва та зовнішньої торгівлі, що певною мірою свідчать про результативність інноваційно-інтелектуальної сфери діяльності й попит на результати науково-технічної та творчої діяльності. В оборонно-промисловій сфері, вважає Г. Андрощук, інтелектуальні та фінансові ресурси мають бути спрямовані на технологічне оновлення виробничої бази оборонно-промислового комплексу й удосконалення взаємодії між наукою та виробництвом [15].

Зазначене, дозволяє визначити *принцип інноваційності національної безпеки України, тобто вrostання інноваційно-інтелектуальної сфери діяльності* в систему національної безпеки. Ми виходимо з того, що формування, розвиток і ефективність системи національної безпеки України безпосередньо пов'язані з *інноваційно-інтелектуальною сферою діяльності* в означеній системі. На нашу думку, інноваційно-інтелектуальна сфера діяльності не є складовою системи національної безпеки України, що звужує її результативність за призначенням, а вона органічно вростає в елементи системи національної безпеки України, трансформує їх, підсилює, інтеграційно поєднується з ними за принципом дифузії інновацій з позиції майнових прав інтелектуальної власності, що характеризують якісну ознаку *інноваційності національної безпеки України*, як результат поширення, розтікання, взаємодії процесу системного та цілеспрямованого динамічного оновлення національної безпеки України. Такий *концептуальний підхід* синтезу й інтегрування інноваційно-інтелектуальної сфери діяльності з системою національної безпеки України створює передумови для її дієздатності в

нових умовах розвитку за відповідними напрямами.

Концептуальний підхід синтезу й інтегрування інноваційно-інтелектуальної сфери діяльності із системою національної безпеки України, на наш погляд, на початку свого розвитку може враховувати *принципи вибору першочерговості пріоритетів напрямів дослідження*, що органічно поєднуються зі складовими забезпечення національної безпеки:

- 1) безпека інтелектуального потенціалу й інтелектуального капіталу, що забезпечує ефективну реалізацію неявних індивідуальних і колективних знань у процесі розвитку інноваційної та господарської діяльності суб'єктів різних рівнів і формувань, а також визначення сукупності заходів щодо його збереження й ефективної реалізації;
- 2) безпека нематеріальних активів у складі об'єктів права інтелектуальної власності, що враховує захищеність від зовнішніх і внутрішніх загроз, пов'язаних з можливістю їх втрати, несанкціонованого копіювання, використання конкурентами, плагіату та ін., а також здійснення нейтралізації внутрішніх джерел загроз і захисту від зовнішніх загроз національної безпеки;
- 3) патентування науково-технічної продукції та продукції оборонно-промислового комплексу як метод конкурентної боротьби щодо захисту нових продуктів і технологічних процесів з метою блокування (патентної експансії) дослідницьких робіт конкурентів, а також забезпечення за допомогою патентно-кон'юнктурних досліджень, методів маркетингу інформації про високотехнологічну продукцію зарубіжних виробників (конкурентна розвідка) та її систематизацію;
- 4) розгляд економіко-правових проблем розвитку та впровадження технологій подвійного призначення та нормативно-правового забез-

печення охорони права інтелектуальної власності в оборонно-промислової сфері діяльності;

- 5) формування національної суперсистеми кібербезпеки, що має забезпечити взаємодію з питань кібербезпеки державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, правоохоронних органів, наукових установ, навчальних закладів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, що проводять діяльність у сфері електронних комунікацій, захисту інформації та/чи є власниками (розпорядниками) об'єктів критичної інформаційної інфраструктури з використанням сучасного програмного забезпечення й електронного забезпечення;
- 6) підвищення самозабезпечення в ключових технологіях цивільного та військового виробництва подвійного призначення, в системі оборонно-промислового комплексу, розвитку вищих технологічних укладів, поширення ресурсо- й енергоощадних технологій та ін.

На цій основі формується *принцип дієздатності* національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності, що водночас охоплює та спирається на подальший розвиток, має вирішальне значення для контролю за функціонуванням національної безпеки з огляду прав інтелектуальної власності (інтелектуального потенціалу й інтелектуального капіталу), що безпосередньо впливає на процвітання країни на регіональному, так і на глобальному рівнях.

Для осучаснення науково-технологічної та інноваційно-інтелектуальної політики України в напрямі формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності за окресленими принципами, на наш погляд, можливе лише на основі налагодження горизонтальної та вертикальної

систем координації впроваджених заходів, що істотно поліпшить синергію ефектів державного регулювання у пріоритетних напрямках діяльності.

Висновки.

1. Національна безпека як науковий напрям спирається на відповідну теорію та методологію. Вона має спиратися на інноваційно-інтелектуальну сферу діяльності та розвивати теорію побудови і принципи функціонування системи національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності та розглядатись як складова загальної наукової теорії та методології національної безпеки України. Такий підхід концептуально відмінний від відокремленої самостійної теорії інтелектуальної безпеки.

2. Інноваційно-інтелектуальна сфера діяльності не є складовою системою національної безпеки України, позаяк вона органічно вростає в елементи системи національної безпеки України, трансформує їх, підсилює її, інтеграційно поєднується з ними за ознакою

інноваційності національної безпеки, що теоретично враховує принцип дифузії інновацій з позиції прав інтелектуальної власності.

3. Формування національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності має набувати ознак інноваційності національної безпеки України з урахуванням: принципу побудови національної безпеки на сукупності вже наявних і спеціально створюваних органів, державних та недержавних структур; принципів структурно-функціональної системи; принципу формування стратегії; принципів процесу стратегічного управління; принципів створення та впровадження в господарський обіг ОПІВ; принцип дифузії інновацій з позиції прав інтелектуальної власності; принципів добору пріоритетних напрямів дослідження; принципу дієздатності. ♦

Список використаних джерел / List of references

1. Ревак І. О. *Інтелектуальна безпека — невід’ємна складова інформаційної безпеки України*. URL: <http://cybersafetyunit.com/intellektualnaya-bezopasnost-neotemlemaya-sostavlyayushhaya-informatsionnoy-bezopasnosti-ukrainyi>.
2. Данілюк О. Г., Дьобань О. П., Панов М. І. *Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації*.: навч. посіб. Х.: Фоліо, 2002. 285 с.
3. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. *Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку)*: навч. посіб./ за заг. ред. П. В. Мельника, Н. Р. Нижник. Ірпінь, 2000. 304 с.
4. Пастернак-Таранушенко Г. А. *Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія*. К.: Київський економічний інститут менеджменту. 2003. 320 с.
5. Берлач А. І., Філіпенко Т. В. *Основи економічної безпеки України: навч. посіб.* Донецьк.: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2007. 234 с.
6. Дубровин І. Р., Дубровин Е. Р. *Интеллектуальная безопасность // МОСТ. № 57, 2004.*
URL: <http://www.proatom.ru/modules.php?file=article&name=News&sid=220>.
7. Власюк О. С. *Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці*. К.: НІСД, 2016. 528 с.
URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/Vlasuk-fin-99d56.pdf.
8. Власюк О. С. *Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання // ДННУ «Академія Фінансового Управління». 2011. С. 473.*

9. Резнік О. М. Порівняльний аналіз сутності економічної безпеки України та країн Європейського Союзу // *Форум права*. 2015. № 4. С. 232–236.
URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.
10. Гордуновський О. М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України // *Фінансовий простір*. № 2 (14). 2014. С. 23–29.
URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1402/14gomsst.pdf>.
11. Пабат О. В. Інноваційна та економічна безпека держави: суть та підходи до визначення понять // *Конкуренція*. № 4 (39). 2010. С. 40–44.
12. Луцків Олена. Інтелектуальна складова інноваційної моделі економічного зростання // *Соціогуманітарні проблеми людини*. № 3. 2008. С. 97–103.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27470/12-Lutskiv.pdf?sequence=1>.
13. Марченко О. С. Інтелектуальна безпека як складова економічної безпеки суб'єктів господарювання.
URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/.../Marchenko.pdf> (2014).
14. Волощук Л. О., Некіпелова Ю. А. Інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства. URL: <http://economics.opu.ua/files/science/ipreed/2014/43.pdf>.
15. Андросчук Геннадій. Захист результатів інтелектуальної діяльності в оборонно-промисловому комплексі України: стан та проблеми.
URL: <https://defence-ua.com.ua>
16. Андросчук Г. О. Інтелектуальна власність у наукоємних виробництвах і оборонній сфері в системі національної безпеки // *Наука та наукознавство*. 2014. № 4. С. 90–100. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
17. Зайківський О., Оністрат О., Лотоха Л. Інтелектуальна власність і держава // *Теорія і практика інтелектуальної власності*. № 4. 2014. С. 41–52.
URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2014_4/7.pdf.
18. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV редакція від 30.11.2017 р.
URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
19. Мосов С., Жарінова А. Інтелектуальна безпека України в контексті її входження до СОТ. URL: http://www.uivr.org/atachs/mosov_zharinova.doc.
20. Швець Г. О., Мальцева В. О. Теоретичні та практичні аспекти інтелектуальної безпеки держави. URL: <http://http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/15868/20.pdf?sequence=1>.
21. Маркіна І. А., Московченко М. О. Теоретико-прикладні засади механізму забезпечення інтелектуальної безпеки на підприємстві.
URL: http://dspace.puet.edu.ua/.../Маркіна%20С_Московченко_стаття.d...
22. Якубівська Ю. Є. Побудова інтелектуальної безпеки на підприємстві // *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль.: Економічна думка*, 2016. С. 344–346.
URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/handle/316497/14522>.
23. Ліпкан В. А. Національна безпека України: навчальний посібник. Київ: КНТ. 2008. С. 576. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8231.html>.
24. Віверченко В. В., Кальний С. В. Захист права інтелектуальної власності як основа економічної безпеки підприємства.
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
1. Revak I. O. *Intelektualna bezpeka — nevidiemna skladova informatsiinoi bezpeky Ukrainy*. URL: <http://cybersafetyunit.com/intellektualnaya-bezopasnost-neotemle-maya-sostavlyayushhaya-informatsionnoy-bezopasnosti-ukrainyi>.

2. Danilian O. H., Doban O. P., Panov M. I. *Natsionalna bezpeka Ukrainy: sutnist, struktura ta napriamky realizatsii.: navch. posib. Kharkiv: Folio., 2002. 285 s.*
3. Nyzhnyk N. R., Sytnyk H. P., Bilous V. T. *Natsionalna bezpeka Ukrainy (metodolohichni aspekty, stan i tendentsii rozvytku): navch. / posib. za zah. red. P. V. Melnyka, N. R. Nyzhnyk. Irpin, 2000. 304 s.*
4. Pasternak-Taranushenko H. A. *Ekonomichna bezpeka derzhavy. Metodolohiia zabezpechennia: monohrafiia. K.: Kyivskiy ekonomichnyi instytut menedzhmentu, 2003. 320 s.*
5. Berlach A. I., Filipenko T. V. *Osnovy ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: navch. posib. Donetsk.: Donetskiy yurydychniy instytut LDUVS im. E. O. Didorenka, 2007. 234 s.*
6. Dubrovyn Y. R., Dubrovyn E. R. *Yntellektualna bezopasnost [in] MOST. № 57, 2004. URL: <http://www.proatom.ru/modules.php?file=article&name=News&sid=220>.*
7. Vlasiuk O. S. *Natsionalna bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishnoi polityky: vybr. nauk. pratsi. K.: NISD, 2016. 528 s. URL: www.niss.gov.ua/content/articles/files/Vlasuk-fin-99d56.pdf.*
8. Vlasiuk O. S. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh rynkovykh transformatsii ta antykryzovoho rehuliuвання [in] DNNU «Akademiia Finansovoho Upravlinnia». 2011. S. 473.*
9. Rieznik O. M. *Porivnialnyi analiz sutnosti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta krain Yevrepeiskoho Soiuzu [in] Forum prava. 2015. № 4. S. 232–236. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.*
10. Hordunovskiy O. M. *Suchasnyi stan ta napriamy posylennia innovatsiinoi bezpeky Ukrainy [in] Finansovyi prostir. № 2 (14). 2014. S. 23–29. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1402/14gomsst.pdf>.*
11. Pabat O. V. *Innovatsiina ta ekonomichna bezpekaderzhavy: sut ta pidkhody do vyznachennia poniat [in] Konkurentsii. № 4 (39). 2010. S. 40–44.*
12. Lutskiv Olena. *Intelektualna skladova innovatsiinoi modeli ekonomichnoho zrostantia [in] Sytsiohumanitarni problemy liudyny. № 3. 2008. S. 97–103. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27470/12-Lutskiv.pdf?sequence=1>.*
13. Marchenko O. S. *Intelektualna bezpeka yak skladova ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/.../Marchenko.pdf> (2014).*
14. Voloshchuk L. O., Nekipelova Yu. A. *Intelektualna skladova ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. URL: <http://economics.opu.ua/files/science/ipreed/2014/43.pdf>.*
15. Androshchuk Hennadii. *Zakhyst rezultativ intelektualnoi diialnosti v oboronno-promyslovomu kompleksi Ukrainy: stan ta problemy. URL: <https://defence-ua.com.ua>.*
16. Androshchuk H. O. *Intelektualna vlasnist u naukoiemnykh vyrobnystvakh i oboronni sferi v systemi natsionalnoi bezpeky [in] Nauka ta naukoznavstvo. 2014. № 4. S. 90–100. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.*
17. Zaikivskiy O., Onistrat O., Lotokha L. *Intelektualna vlasnist i derzhava [in] Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. № 4. 2014. S.41–52. URL: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2014_4/7.pdf.*
18. *Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 964-IV.; redaktsiia vid 30.11.2017 r. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.*
19. Mosov S., Zharinova A. *Intelektualna bezpeka Ukrainy v konteksti yii. vkhodzhennia do SOT. URL: http://www.uipv.org/atachs/mosov_zharinova.doc.*
20. Shvets H. O., Maltseva V. O. *Teoretychni ta praktychni aspekty intelektualnoi bezpeky derzhavy. URL: <http://http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/15868/20.pdf?sequence=1>.*

21. Markina I. A., Moskovchenko M. O. *Teoretyko-prykladni zasady mekhanizmu zabezpechennia intelektualnoi bezpeky na pidpriemstvi.*
URL: http://dspace.puet.edu.ua/.../Markina%2C_Moskovchenko_stattia.d...
22. Iakubivska Yu. Ye. *Pobudova intelektualnoi bezpeky na pidpriemstvi [in] Ukraina v umovakh reformuvannia pravovoi systemy : suchasni realii ta mizhnarodnyi dosvid: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Ternopil.; Ekonomichna dumka, 2016. S. 344–346.*
URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/jspui/handle/316497/14522>.
23. Lipkan V. A. *Natsionalna bezpeka Ukrainy: navchalnyi posibnyk. Kyiv.: KNT. 2008. S. 576.* URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8231.html>.
24. Viverchenko V. V., Kalnyi S. V. *Zakhyst prava intelektualnoi vlasnosti yak osnova ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva.*
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

Надійшла до редакції 17.05.2018 р.

Бутнік-Сіверський О. Принципы формирования национальной безопасности Украины с точки зрения прав интеллектуальной собственности: теоретический срез развития. Обобщаются теоретические вопросы формирования национальной безопасности Украины с позиции общих научных подходов, экономической безопасности, инновационной безопасности и интеллектуальной безопасности. Обосновываются теоретические и методологические аспекты формирования национальной безопасности, которая должна опираться на инновационно-интеллектуальную сферу деятельности и развивать теорию построения и функционирования системы национальной безопасности с точки зрения прав интеллектуальной собственности как составляющую общей научной теории и методологии национальной безопасности Украины. Такой подход концептуально отличается от самостоятельной теории интеллектуальной безопасности, поскольку формирование национальной безопасности с точки зрения прав интеллектуальной собственности приобретает признаки инновационности национальной безопасности Украины с учетом обоснования: принципа построения национальной безопасности на действующей совокупности уже существующих и специально создаваемых органов, государственных и негосударственных структур; принципов структурно-функциональной системы; принципа формирования стратегии; принципов процесса стратегического управления; принципов создания и внедрения в хозяйственный оборот объектов права интеллектуальной собственности; принципа диффузии инноваций с позиции имущественных прав интеллектуальной собственности; принципов выбора первоочередных приоритетных направлений исследования; принципа дееспособности.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, интеллектуальная безопасность, принципы формирования, права интеллектуальной собственности

Butnik-Siversky O. The principles of formation of the national security of Ukraine in view of intellectual property rights: theoretical review of development. The author summarizes the theoretical issues of the formation of national security of Ukraine from the point of common scientific approaches, economic security, innovation security and intellectual security. It is substantiated theoretical and

methodological aspects of the formation of national security, which should be based on the innovative and intellectual sphere of activity and develop the theory of the construction and functioning of the national security system in view of intellectual property rights as a component of the general scientific theory and methodology of Ukraine's national security. The innovative and intellectual sphere of activity is not an integral part of the national security system of Ukraine, as it organically grows into elements of the national security system of Ukraine, transforms them, strengthens, integratively combines with them on the basis of innovativeness of national security, theoretically takes into account the principle of diffusion of innovations from the point of intellectual property rights. This approach is conceptually different from the independent theory of intellectual security, since the formation of national security in the view of intellectual property rights acquires the features of innovativeness of the national security of Ukraine, taking into account the substantiation: the principle of formation of national security on the active complex of existing and specially created bodies, state and non-state structures; principles of the structural and functional system; the principle of strategy formation; principles of the strategic management process; principles of creation and implementation of intellectual property rights into economic circulation; the principle of diffusion of innovations in the view of intellectual property rights; principles of the selection of priority research directions; the principle of legal capacity.

Key words: national security, economic security, intellectual security, principles of formation, intellectual property rights